

Του Θανάση Μουσόπουλου*

«Ο παλαιστής και ο δερβίσης» του Θ. Γρηγοριάδη – Περίπατος στην Ιστορία και στον Πολιτισμό της Θράκης

Με την πεζογραφία και την ποίηση του Θεόδωρου Γρηγοριάδη –του Θεοδώρη όπως παιζόθην τον αποκαλώ– έχω ασχοληθεί σε αρκετά κείμενα, και επειδή θαυμάζω τον λόγο του και μέσα στο πλαίσιο προβολής της λογοτεχνίας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.



μένος χαρακτήρας, έχει μπει στο στόχαστρο και άλλων (και όχι πάντα χωρίς τη θέλησή του) πυροδοτώντας απρόβλεπτες επιθυμίες και εξελίξεις. Κάπως έτσι, μια ολόκληρη παράε εμπλέκεται σε ένα ερωτικό γαϊτανάκι που συμπεριλαμβάνει μια εκκεντρική Βορειοελλαδίτισσα δημοσιογράφο, ένα συγγραφέα που προσπαθεί να γίνει δερβίσης, έναν καθηγητή οθωμανικής ιστορίας. Μέσα από τα λόγια και τις πράξεις τους χτίζεται το πορτρέτο του – άλλοτε πονηρού και άλλοτε καλοπροαίρετου – Τούρκου. Ποια όμως θα διεκδικήσει τελικά τον αήτητο παλαιστή στην ερωτική παλαίστρα; Ποιος θα είναι οι συνέπειες στους υπόλοιπους της παράε, που ζούνε και εμπνέονται από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα που δημιουργεί η παρουσία του παλαιστή;

Α) Για ένα παλιότερο μυθιστόρημά του «Ο παλαιστής και ο δερβίσης» (2010, εκδ. Πατάκης) σε κείμενο του 2021 είχα μια απλή παρουσίαση, γιατί είχα στο μυαλό μου να συσχετίσω το συναρπαστικό και πρωτοποριακό τούτο λογοτέχνημα με θέματα ιστορίας και πολιτισμού της Θράκης. Αυτό θα επιχειρήσω στο παρόν κείμενό μου, βάζοντας στο κέντρο προσέγγισης τον **Δερβίση**.

—Στην κοινή γλώσσα, συχνά ακούω εδώ στην Ξάνθη τη λέξη δερβίσης, συχνότερα ντερβίσης και ντερβισόπαιδο, με τη σημασία του λεβέντη ή του μάγκα, με καλή σημασία. Ψάχνοντας το λεξικό βρίσκεις ότι δερβίσης είναι ο επαίτης, ή ο μουσουλμάνος μοναχός που μπορεί να ζει σε τεκέδες. Στην Ξάνθη, στα παιδικά μου χρόνια πηγαίναμε εκδρομή στον Τεκέ (σήμερα το χωριό Εύμοιρο), όπου είχε ένα μικρό κατασκευάσμα –δε θυμάμαι ακριβώς, τώρα πάντως δεν υπάρχει. Στη Θράκη υπάρχουν και άλλοι τεκέδες.

—Ο Μάρκος Βαμβακάκης σε ένα τραγούδι του μας λέγει: Ντερβίση μου, να 'ρχόσουν μια ώρα στο τσαρβί μας/ να 'βρισκες τους φίλους μας που είν' όλοι δικοί μας.

—Από παλιά θυμάμαι ένα θαυμάσιο διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, που είναι επίκαιρο –λόγω και των Ολυμπιακών Αγώνων– με τον τίτλο «Ο Ξεπεσμένος Δερβίσης». Δημοσιεύθηκε τον Γενάρη του 1896, λίγους μήνες πριν τους πρώτους Ολυμπιακούς που αναβίωσαν στην Αθήνα. Ένα απόσπασμα που περιγράφει τον ήρωά του:

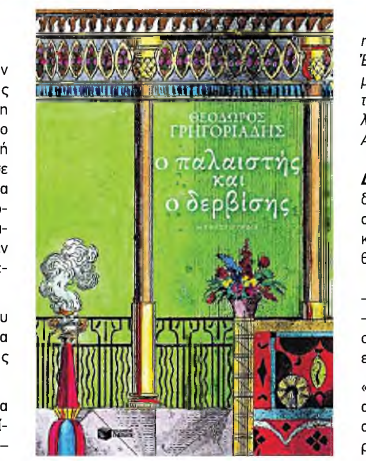
«Είχαν άναφανή, Πότε; Πρό ήμερών, πρό έβδομαδών. Πόθεν; Από την Ρούμελην, από την Ανατολήν, από την Σταμπούλ. Πώς; Εκ ποίας άφορμής; Ποιος;

Ήτον Δερβίσης; Ήτον βεκτασής, χόντζας, Ιμάης; Ήτον ουλεμάς, διαβασμένος; Ψηλός, μελαψός, συμπαής, γλυκός, άγριος. Με τό σαρίκι του, με τόν τσουμπέν του, με τόν δουλαμάν του. Ήτο εϊς εϊνσιαν, εϊς δυσμένειαν; Εϊχεν άκμώσει, εϊχεν έκπέσει, εϊχεν έξορισθῆ; Μπού ντουινά τσάρκ φλέκ. Αυτός ό κόσμος είναι σφαίρα και γυρίζει».

Όπως διαπιστώθηκε από τους μελετητές του Παπαδιαμάντη, ο συγγραφέας απαντώντας στο ολόγαν της εποχής (τέλη 19ου αιώνα) «πατρις, θρησκεία, οικογένεια» παρουσιάζει έναν άστεγο, ξένο τουρκόφωνο μουσουλμάνο χωρίς οικογένεια [σε άλλο κείμενο θα μιλήσουμε περισσότερο για το θαυμαστό αυτό διήγημα].

Β) Σε πρόσφατα δημοσιεύματα στον τύπο διάβασα πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία.

—Στην εφημερίδα «Εμπρός» (11 / 11 / 23) ο Βασίλης Λωλιδής αναφέρει ότι τον Νοέμβριο του 2023 διοργανώθηκε διεθνές συμπόσιο στην Καβάλα με θέμα: «Μπεκτασίδες και Αλεβίτες στα Βαλκάνια και την Ανατολία: κοσμοθεωρίες και πρακτικές μέσα από εποχές και χώρους». Πήραν μέρος επιστήμονες από την Ελλάδα, την Τουρκία, την Γερμανία, την Αυστρία, την Αλβανία και τη Βόρεια Μακεδονία.



—Ο ερευνητής, δημοσιογράφος και συγγραφέας Βαγγέλης Αρεταίος μιλώντας στο ΑΠΕ-ΜΠΕ είπε ότι «Οι Αλεβίτες-Μπεκτασίδες αποτελούν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής ταυτότητας της Θράκης και με ιστορική διάσταση, καθώς βρίσκονται στην περιοχή από τον 14ο αιώνα [...] αλλά και από ανθρωπολογικές και θρησκευτικές άποψης η κοινότητα αυτή είναι σημαντική γιατί οι άνθρωποι της διατηρούν παραδόσεις που σε πολλά μέρη τείνουν να χαθούν». Οι 3.500 περίπου Αλεβίτες-Μπεκτασίδες μουσουλμάνοι της Θράκης ζουν σήμερα στην ευρύτερη περιοχή της ορεινής Ρούσσας, του δήμου Σουφλίου και κατανέμονται σε δέκα μεγάλα χωριά.

—Ανάλογα στοιχεία διαβάζουμε και σε ρεπορτάζ του Νικόλα Ζηγράνου (ΕφΣυν, Νησίδες, 2-3 Νοεμβρίου 2023) ύστερα από επίσκεψη στην περιοχή Ρούσσας.

Γ) Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με το έργο του Θεόδωρου Γρηγοριάδη «Ο παλαιστής και ο δερβίσης»!...!, στο οπισθόφυλλο του οποίου σχετικά με την παρουσίαση του μυθιστορήματος διαβάζουμε:

«Καιτό καλοκαίρι. Σε ένα πανηγύρι, σε ένα χωριό της Μακεδονίας, η Μιρέλα, νεαρή Αθηναία φωτογράφος, ενώ βρίσκεται σε αποστολή ενός ταξιδιωτικού περιοδικού, συναντάει τον Τούρκο παλαιστή της ελληνορωμαϊκής πάλης Τζεμάλ, που παλεύει στα θρησκευτικά πανηγύρια με Έλληνες και Βαλκάνιους παλαιστές. Η σχέση τους θα συνεχιστεί δυνατά, με αλληπάλληλα ταξίδια από τη μια χώρα στην άλλη, μόνον που ο Τζεμάλ, ποθητός και απελευθερω-

Δ) Στα περίπου δεκαπέντε χρόνια από την έκδοση του μυθιστορήματος πολλοί καταπιόσθηκαν από πολλές πλευρές με τα πρόσωπα και τη συμπεριφορά τους. Τρεις προσεγγίσεις θα παρουσιάσω στη συνέχεια.

—**Η Δημόσια** Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών –με την οποία συνεργάζονταν ο Γρηγοριάδης οργανώνοντας λογοτεχνικά σεμινάρια– σε ένα εκτεταμένο κείμενο παρατηρεί (επιλέγω):

«Ήδη από τον τίτλο του βιβλίου, έχουμε την αρχική θέση του συγγραφέα του: «Ο παλαιστής και ο δερβίσης», δύο πρόσωπα που, κυρίως, βασίζονται στο σώμα- στο σώμα που ανακαλύπτει, που παλεύει, που προσπαθεί, αναφορικά με το δεύτερο σκέλος, να ενωθεί με μια άνωθεν ψυχή. Ο Γρηγοριάδης είναι γνωστός και πετυχημένος υπηρέτης της "γραφής του σώματος" –αλλού, και της "ενσωματωμένης γραφής". Σε όλα του τα βιβλία, οι σωματικές κινήσεις και οι επαφές, οι αντιδράσεις του ανθρώπινου οργανισμού, κατακλύζουν και αναστατώνουν την αφήγηση, τον αναγνώστη και, βέβαια, το σύνολο του βιβλίου [...]. Στο βιβλίο αυτό παραλαύουν πολλοί και διάφοροι ήρωες, ο καθένας βάζοντας ένα λιθαράκι στην ιστορία, που θέλει τις παραθηρκαυτικές σέχτες υπογειώς να θέτουν σε κίνδυνο τον πανεπιστημιακό καθηγητή –τον δερβίση που έψαξε να ενωθεί, άπαξ και διά παντός μ' έναν θεό, δικό του κατασκευάσμα».

—**Ο Χρήστος Παρίδης (Lifo)** αναφέρεται στους ήρωες του έργου:

«Ο καθηγητής Ιστορίας, που μέσα από αυτόν εξιδανικεύει την αγάπη του για τον οριενταλισμό και επαληθεύει την ενστικτώδη του εμμονή για την Ανατολή των προγόνων του [...] Κι ο φέρελπις συγγραφέας Διονύσης σύγχρονος δερβίσης που αποφασίζει να τους μιλήσει όλους μαζί στην πρώτη του λογοτεχνική απόπειρα, ένα σύγχρονο μυθιστόρημα που ξεκινάει από τα λαϊκά πανηγύρια της Μακεδονίας, όπου πεχλιβάνδες αλεμνίτες με λάδια παλεύουν μεταξύ τους, φτάνει στους τεκέδες της Αδριανούπολης και καταλήγει στην άρχωρη κι αντιερωτική Αθήνα. Και καθώς ξετυλίγει την ιστορία του, σκοντάφτε στον σουφισμό, σε μυστικά περάσματα, σε μητρικούς κυρίες και σε υποθέσεις κατασκοπείας».

*Ο Θανάσης Μουσόπουλος είναι φιλόλογος και συγγραφέας.

Ο Θεόδωρος Γρηγοριάδης, με το νέο του αυτό μυθιστόρημα επιστρέφει για μια ακόμα φορά στο αγαπημένο του και λατρεμένο πεδίο δράσης, την βόρεια Ελλάδα, η οποία αδυνατεί ακόμα και σήμερα να αποβάλει τελείως τα οθωμανικά της κατάλοιπα: οι άνθρωποι εξακολουθούν να νιώθουν μακρινοί συγγενείς με τους γείτονες της απέναντι πλευράς, δυνάμει ερωτεύονται διαπολιτισμικά, γλεντούν διαβολικάνικα, δαιμονίζονται διαχρονικά».

—Στην **ATHENS VOICE** διαβάζουμε: «Η στερεοτυπική (ίσως, στο μυαλό κάποιων αναγνωστών) έκθρα των δύο λαών αποβάλλεται μαζί με τα ρούχα των εραστών που πέφτουν πριν το σεξ στο πάτωμα. Τι μένει, τελικά; Η επιθυμία να ενωθεί η απολλώνια με τη διονυσιακή πλευρά, χωρίς σύνορα, ερωτικές και φιλετικές ταυτότητες. Όλα αυτά σε ρεαλιστικό φόντο χωρίς ίχνος οριενταλισμού».

Ε) Πριν δώσουμε τον λόγο στον ίδιο τον Θεόδωρο, θα παρουσιάσουμε κάποιες πληροφορίες από δύο επιστήμονες που κατόνται από την Ίμβρο, σχετικούς με τα θέματα που συζητά ο συγγραφέας στο μυθιστόρημά του.

—Ο πρώτος είναι ο **Ευστράτιος Ζεγκίνης** (1938 -2020), διδάκτορας Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ, διδακτορικό του είναι το βιβλίο «Ο μπεκτασισμός στη Δ. Θράκη, Συμβολή στην Ιστορία της διαδόσεως του Μουσουλμανισμού στον Ελλαδικό χώρο», εκδ. Ινστιτούτου Βαλκανικών Σπουδών, Θεσ/νίκη, 1988. Διαβάζουμε για το περιεχόμενο του βιβλίου:

«Έχοντας ως κύρια επιδίωξη να συμβάλουμε στην κάλυψη των κενών που παρουσιάζονται στην επιστημονική έρευνα, σχετικά με τη διάδοση του μουσουλμανισμού στον Ελλαδικό χώρο, επικειρούμε στη μελέτη μας αυτή τη διερεύνηση του ρόλου που διαδραμάτισε ο Μπεκτασισμός ως ιδεολογία και ως οργανωμένο τάγμα στην προσπάθεια των Οθωμανών Τούρκων για την κατάκτηση της Θράκης και τη δραστηριοποίηση του μουσουλμανισμού στο χώρο αυτό. (...) Ύστερα από επίμονες προσπάθειες κατορθώσαμε να επωφεληθούμε από τις πηγές που έχουν εκδοθεί και, σε ορισμένες περιπτώσεις, και από τις ανέκδοτες τουρκικές αρχαιολογικές πηγές, καθώς επίσης και από την τουρκική και τη διεθνή βιβλιογραφία, η οποία αναφέρεται στη δομή και την οργάνωση του μπεκτασικού τάγματος. Ταυτόχρονα συγκεντρώσαμε, μελετήσαμε και αξιολογήσαμε τα μπεκτασικά μνημειακά υπολείμματα, τα οποία βρίσκονται στα διάφορα σημεία της Δ. Θράκης και παρακολούθησαμε από πολύ κοντά τις λατρευτικές εκδηλώσεις και πολλά άλλα έθιμα, τα οποία συνυφαίνουν τη μυστηριακή ζωή των Μπεκτασήδων».

Στα Συμπεράσματα του τόμου ο Ζεγκίνης σημειώνει: «Οι Μπεκτασίδες χρησιμοποιήθηκαν στους πολέμους

για την κατάκτηση της Θράκης και τον προσηλυτισμό σημαντικού αριθμού χριστιανών και ιδιαίτερα οπαδών των διαφόρων χριστιανικών αιρέσεων της περιοχής αυτής, για όσο χρόνο εξυπηρετούσαν την κατακτητική και αφομοιωτική πολιτική των σουλτάνων» (σελ. 245).

Πολύ ενδιαφέροντα είναι τα αναφερόμενα σε πολλά σημεία του έργου για τους δερβίσηδες και το λειτουργήμα τους.

—Δεύτερος επιστήμονας είναι ο **Γεώργιος Βογιατζής** που γεννήθηκε το 1961 στην Ίμβρο και είναι διδάκτορας του πανεπιστημίου Βιέννης στη Βυζαντινολογία και Οθωμανολογία. Από το 1987 ζει στην Ξάνθη. Τα βιβλία του είναι σχετικά με το θέμα μας. Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται στην παρουσία των Οθωμανών στον Θρακικό χώρο. Εργασίες του δημοσιεύτηκαν στα περιοδικά Ελληνικά, Θρακικά Χρονικά, Balkan Studies, Βαλκανικά Σύμμεικτα κ.ά. Το 1988 από τις εκδόσεις Ηρόδοτος κυκλοφόρησε το βιβλίο του «Η πρώτη Οθωμανοκρατία στη Θράκη – Άμεσες δημογραφικές συνέπειες» (490 σελίδες) και το 2007 από τις εκδόσεις Σπινίδη το βιβλίο του «Από το Ματζικέρτ στη Βιέννη – Αναγνώσεις της Ιστορίας των Τούρκων από το 1071 έως το 1529» (509 σελίδες).

Στο βιβλίο για την «Πρώτη Οθωμανοκρατία στη Θράκη», ο συγγραφέας παρουσιάζει όσα συνέβησαν στη Θράκη από τα μέσα του 14ου έως τις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα, τις «ποσοτικές και ποιοτικές αλλαγές που αφορούσαν την ιστορική γεωγραφία και τη δημογραφική εικόνα του χώρου, τη θρησκευτική φυσιογνωμία των κατοίκων και την κοινωνία των νέων κυριάρχων».

Για τους δερβίσηδες υπάρχει λεπτομερής αναφορά στις σελίδες 208 - 215. Μια χαρακτηριστική παράγραφος:

«Η δραστηριότητα των δερβίσηδων πήγαζε από τον ιδιότυπο ιεραποστολικό τους ζήλο και στηριζόταν στην ικανότητά τους να προσφέρουν σημαντικές υπηρεσίες ταυτόχρονα σε πολλούς τομείς: κυρίως στην κατάκτηση και τον εποικισμό, αλλά και στη μετάβαση των νομάδων στη μόνιμη εγκατάσταση και την εξοικείωση των εντοπίων κατοίκων με την ισλαμική πίστη. Ειδικά σ' αυτόν τον τομέα οι δερβίσηδες πέτυχαν το στόχο τους με την καλλιέργεια του θρησκευτικού συγκρητισμού και με την εκδήλωση μιας εξαιρετικά πιο φιλικής συμπεριφοράς προς τους χριστιανικούς πληθυσμούς των κατακτημένων περιοχών απ' ό,τι η κεντρική εξουσία και το επίσημο "ορθόδοξο" Ισλάμ» (σελ. 213).

Ο Γ. Βογιατζής στην εργασία του «Η Θράκη από το 14ο έως τον 16ο αιώνα - Οι Οθωμανοί διαδέχονται το Βυζάντιο» (που ανήκει στον Φάκελο: Τοπική Ιστορία Ξάνθης, που οργανώθηκε με πρωτοβουλία του Συλλόγου Ποντίων ν. Ξάνθης, 1999) αναφέρει:

«Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην κατάκτηση και τον εποικισμό της Θράκης από τους Οθωμανούς διαδραμάτισαν τα τάγματα των δερβίσηδων, δηλαδή οι αδελφότητες των μουσουλμάνων μοναχών, και από αυτούς ιδίως το τάγμα των Μπεκτασήδων» (σελ. 9).

ΣΤ) Ο Θεόδωρος Γρηγοριάδης σε πολλά σημεία του μυθιστορήματος «Ο παλαιστής και ο δερβίσης» αναφέρεται σε θέματα που άπτονται της ιστορίας και του πολιτισμού της Θράκης και του ευρύτερου χώρου. Επιλέξαμε τρία αποσπάσματα που δείχνουν τον «πλούσιο» κόσμο του βιβλίου.

1
«Στον γυρισμό ο Χρήστος τον ξαναρώτησε αν η πάλη είχε καμιά σχέση με δερβίσηδες και σούφι και τέτοια δρώμενα. Ο Τζεμάλ είχε ετερόκλητες πληροφορίες. Όμως οι παλιότεροι παλαιστές καταλάβαιναν απ' αυτά. Η μουσική, για παράδειγμα, που παίζεται στη διάρκεια της πάλης είναι από μόνη της τελετουργική, τους φορτίζει. Οι παλαιστές καθηλώνουν το σώμα, οι δερβίσηδες το αποχωρίζονται. Εκείνος ήθελε να πατάει γερά στη γη[...] "Μου είπε ότι δεν θα πάει στα πανηγύρια της Ροδόπης. Ότι εκεί παίζονται πολιτικά παιχνίδια, προτιμάει τα ελληνικά πανηγύρια"» (σελ. 236).

2
«Τον Αύγουστο πάντως διεξάγεται το μεγαλύτερο θέαμα πάλης στα βουνά της Ροδόπης. Τρεις μέρες με κουρμπάνι και παλαίστρες".
"Παλεύουν μόνο μουσουλμάνοι σε αυτά;"
"Ελληνες και Βούλγαροι Πομάκοι, αλλά και άλλοι. Αλεβίτες μουσουλμάνοι, έχει σημασία αυτό, γιατί Τούρκοι είναι. Όμως το πάνε για πολύ τουριστικό θέαμα και τουρκικό καπέλωμα. Αφήστε το, τέρσαστα συζήτηση σε ποιον ανήκουν τα πανηγύρια. Μην μας χαλάσουν κι αυτά οι γείτονες..."» είπε, χωρίς ωστόσο να αλλάξει χροιά στη φωνή του» (σελ. 52).

3
«Υπάρχει μια παράδοση που ξεκινάει από τη Θεσσαλονίκη και φτάνει στις γειτονικές βαλκανικές χώρες. Οι σούφι και οι δερβίσηδες έχουν ρίζες όχι μόνο στον μουσουλμανισμό αλλά και στα αρχαία θρακικά δρώμενα, τουλάχιστον στα βόρεια μέρη μας» (σελ. 77).

Ζ) Ο Θεόδωρος Γρηγοριάδης ανήκει στη νέα γενιά των λογοτεχνών μας. Σε πρόσφατη συνέντευξή του στον Ηρακλή Μίγδο δήλωσε:

«Οι χαρακτήρες μου είναι όσοι ακούμπησαν στη ζωή μου. Ξεκινάω από την πραγματικότητα και την διευρύνω. Συνήθως περιγράφω ανθρώπους που είναι κοντά μας αλλά τους προσπερνάμε».

Νομίζω τα λέει όλα...

ΞΑΝΘΗ, 12 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2024